

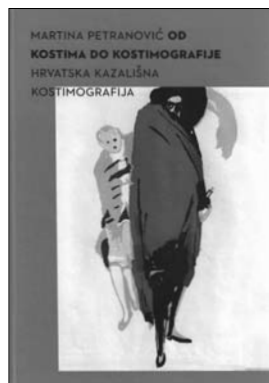
Višnja Rogošić

O KOSTIMOGRAFIJI – OZBILJNO I ISCRPNO

Martina Petranović

*Od kostima do kostimografije.**Hrvatska kazališna kostimografija*

ULUPUH, Zagreb 2015.

Tek nekoliko mjeseci nakon što je osječka kostimografkinja Jasmina Pacea osvojila glavnu nagradu na međunarodnome sajmu inovacija INOVA s *neutralnim kazališnim kostimom* koji se uz pomoć niza zatvarača trenutno preoblikuje u kostime različitih likova iz različitih kazališnih razdoblja, hrvatska mu je teatrologija

pridružila adekvatnu povijesnu kontekstualizaciju. Povijesne transformacije hrvatskoga kazališnoga kostima i njemu pridružene kreativne sfere detaljno su i pregledno izložene u studiji *Od kostima do kostimografije*. *Hrvatska kazališna kostimografija* Martine Petranović koju je na 576 stranica bogatih slikovnim prilozima objavio ULUPUH. Ovome važnom znanstvenom pothvatu teren su posljednjih dekada uglavnom pripremala kataloška i knjižna izdanja Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta Zaveda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU (čije projekte kao znanstvena suradnica pomaže realizirati i autorica ove knjige) te ULUPUH-a koja su bila posvećena pojedinim domaćim kostimografima, kao i ambiciozni projekt *100 godina hrvatske scenografije i kostimografije 1909-2009* koji je okončan objavom bogatoga kataloga s informativnim uvodnim člancima. I sama autorica dugo ga je najavljivala

manje eksponiranim pojedinačnim znanstvenim radovima, kao i knjigama koje je dijelom (*Na sceni i oko nje*, 2013.) ili u potpunosti (*Prepoznatljivo svoja – kostimografkinja Ika Škomrlj*, 2014.) posvetila kostimografskome aspektu kazališne likovnosti. Štoviše, u jednome je od kataloških priloga obilježavanju stogodišnjice te struke Martina Petranović već 2011. godine ocrtala obrise povijesnoga razvoja i aktualnoga statusa hrvatske kostimografije upućujući na golemi raspon problemske rešetke kroz koju je potrebno protresti ovo zanemareno teatrološko područje. Čitanjem netom objavljene studije svi oni kojima je taj prilog otvorio znanstveno-istraživački apetit konačno bi se mogli nasitiiti.

Usprkos velikome opsegu knjigu *Od kostima do kostimografije*. *Hrvatska kazališna kostimografija* prije svega krasi jednostavnošću, dobru organizaciju materijala i sustavnost izlaganja koja budi povjerenje čak i kritičkome pogledu sklonoga čitatelja 21. stoljeća. Tekst se očekivano razvija kronološki pa ono što danas prepoznajemo kao kostim – uz sve pomno naznačene promjene u izgledu, funkciji i relaciji prema ostalim elementima izvedbe – prati od pretkazališnih magičkih rituala koje rese životinjske kože do umjetnosti performansa i instalacije pri čemu se jasno razgraničuju i razlažu ključni stadiji hrvatskoga kostima. Osam poglavlja, međutim, sadržajno se protežu kroz više stručnih sfera te smjer i intenzitet razvojnoga procesa jednako podastiru u okvirima povijesti kostima općenito, povijesti hrvatskoga kosti-

ma te znanstveno-kritičkoga pristupa kostimu, dok se sinkronijskome uvиду priklanjaju prilikom izlaganja dramaturške vrijednosti kazališnoga kostima i analitičkoga sidrenja kostima i kostimografije u kontekst proizvodnje kazališne predstave. Ne gubeći fokus, općepovijesne napomene autorica očekivano sažima i reducira na funkciju oslonca kao i zapadnokazališnoga okvira u koji i oko kojega će raspisati kasnije podatke i vlastite uvide. Odnos prema drugim kulturnim kontekstima, međutim, i referencije na kazališne kostime drugih izvedbenih tradicija ne izostaju te su obrađene kroz pojedine primjere iz domene postkolonijalne i interkulturalne/kroskulturalne terije i prakse kao i kazališta istočnog kulturnog kruga. Navedeni slučajevi ništa ne teže iscrpiti drugosti koje su implicirane rubovima ovoga teksta, već uspostavljaju obrazac kojega se autorica pridržava kroz sva poglavlja. Naime, uslijed nužne kulturne, medijske i žanrovske hibridnosti koja obilježava suvremenost Martina Petranović nastoji pisati otvorenu i inkluzivnu studiju bilježeci pomno odvojke prema ostalim problemskim i interesnim sferama kojima se ne može pomnije posvetiti i podsjećajući čitatelja da centralna pozicija ovisi samo o mjestu s kojega je upućen pogled. Tome služi i dramaturško upisivanje kostima u kontekst kazališne predstave paralelno s produkcijskim upisivanjem kostima i kostimografije u kontekst njezina stvaranja.

Samo bavljenje hrvatskom kostimografijom izlaže se kroz povijesno-analički pregled kritičarskih opservacija

i teatroloških promišljanja koja se kostimom bave pretežno od polovice 19. stoljeća naovamo. Od prvih opisnih primjedbi i skromnih primjera vrednovanja do suvremenih monografskih izdanja posvećenih kostimografima posebno je zanimljivo istaći prilog koji dolaze iz same struke, poput članaka Otona Ivekovića i Ljubice Wagner, kao i obrada izložbi i kataloga koji su na raskrižju povijesti likovnih umjetnosti i teatrologije. Teatrološki uvid zaokružuje kategorizacija i ocjena izloženih priloga koja demonstrira postupno profiliranje mišljenja o kostimu: rane edukativne naputke (upućene među ostalim i prvobitno ulazi odabir kostima) zamjenit će zahtjevi za usklađivanjem kostima s interpretacijom lika i djela, dok će uzlet od obrtničkoga prema umjetničkome poimanju kostimografije (da se poslušimo razdjelnicom Slavka Batušića) pratiti i zaokret u terminologiji drugom polovicom 20. stoljeća kad član tehničkoga osoblja *crtač kostima, kostimer* ili *nad(gerodrobijer)* postaje kostimograf.

Kako je i najavljeno naslovom, najveći dio studije posvećen je jasno i čvrsto postavljenome uvidu u hrvatsku kazališnu kostimografiju čiji korijeni sežu čak do uputnica za postavljanje srednjovjekovne liturgijske drame *Tractus stellae*. Martina Petranović tu će povijest razdijeliti u četiri faze kojima zahvaća početni razvoj kostimografije do njezine formalne profesionalizacije zapošljavanjem scenografa (s kostimografskim ovlastima) Branimira Šenoe 1909. godine, postupno razdvajanje kostimografije od

scenografije kroz afirmaciju struke do 1950-ih godina, puni cvat kostimografskoga djelovanja u drugoj polovici stoljeća i njegovo pružanje izvan granica konvencionalno shvaćenoga kazališta. Razdoblja, estetske konvencije, obrazovanje kostimografa i utjecaji drugih kostimografskih škola, specifični izvedbeni žanrovi, čitave generacije kostimografa ili pojedinačni umjetnici predstavljani su pomno i iscrpno, zastupljeni i slikom i riječju koji se vješto dopunjuju. Samo prikupljanje, klasifikacija i selekcija slikovnoga materijala koji uključuje skenirane dokumente, kostimografske nacрте, fotografije kostima, glumaca i prizora iz predstava već je golemi posao kojemu se mora odati posebno priznanje uz jedinu zamjerku što izdanje koje predstavlja hrvatske kostimografe nije uključilo i dostupne portrete samih umjetnika kako bismo njihovim imenima konačno pridružili i lica. Važno je reći kako autorica u doista impresivnoj količini obrađene građe ne diskriminira kostimografiju s obzirom na vrstu, produkcijske okolnosti, pa čak niti realiziranost izvedbenoga djela. Studija priskrbljuje značaj opernim, plesnim i dramskim, a u novije vrijeme i ponekim performerskim ostvarenjima, jednako predstavlja scenografske planove i ostvarene kostime, kostimografe koji djeluju u instituciji i izvan nje, točnije, sva ta područja smatra jednako pripadnima hrvatskoj kazališnoj kostimografiji.

Iako studija *Od kostima do kostimografije* nije napisana u formatu udžbenika, vidljivo je udžbenički mišlje-

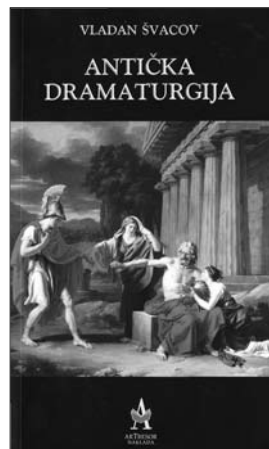
na, čime autorica ostvaruje namjeru iskazanu u proslavu i pridružuje se sve većemu broju domaćih teatroloških izdanja koja posljednjih godina dube svoj povijesno-teorijski zahvat ne samo u centralna mjesta teatroloških preokupacija poput kazališta i drame, nego i u rubna kazališna područja poput antropologije izvedbe i performansa. Naime, jezičnu pristupačnost i jednostavnost teksta dopunjuju zaključna potpoglavlja koja preuzimaju ulogu svojevrsnoga sažetka kao i popis literature s nekoliko stotina bibliografskih jedinica kojim se zainteresiranima preporučuju daljnji smjerovi čitanja. Nije zanemarljiva niti svijest o komunikacijskome i informativnome potencijalu vizualnoga aspekta studije posvećene kostimografiji koju jednako demonstriraju i autorica i dizajnerica knjige. Slijedom ograničenoga dometa jezika što ga razumije samo regija, studija je dopunjena završnim kraćim sažetkom na engleskome jeziku, a uz opseg vizualnih priloga i dosljedni poradak informacija uz svaku od slika, bez obzira na to radi li se o skici ili o fotografiji iz predstave (autor predloška, djelo, produkcijska kuća, grad, ime kostimografa, datum premijere), zainteresiranim stranim čitateljima može pružiti osnovni pregled cjelokupne građe. S obzirom, dakle, na sve ambicije koje uspijeva ostvariti ova studija s punim pravom postavlja proslavni izazov hrvatskoj kulturnoj javnosti – osnivanje hrvatskoga kazališnoga muzeja koji bi omogućio ne samo adekvatnu pohranu nego i lakše proučavanje kazališnoga kostima.

Mario Kovač

KLASIKA KAO KAMEN TEMELJAC

Vladan Švacov

Antička dramaturgija - antropografija antičke drame
ArTresor, Zagreb 2014.

Tijekom svog školovanja imao sam sreću slušati predavanja nekoliko velikih i značajnih profesora koji, nažalost, više nisu s nama. Među njima važno mjesto zauzima i profesor Vladan Švacov, a njegova postumno izdana knjiga *Antička dramaturgija* podsjetila me svojom strukturom, preciznošću i eruditskom obilatošću upravo na ta njegova predavanja.

Podnaslovljena kao „antropografija antičke drame“ knjiga u svom centralnom dijelu sadrži osam poglavlja i popis literature. Već prva dva poglavlja koja se bave povijesnim pretpostavkama antičke drame i dramaturgije jasno demonstriraju na koliko različit način od većine nastavnika i predavača Švacov pristupa nasljeđu klasične, antičke starine. U startu odbijajući gledati tu ostavštinu kao okamenjenu i fosiliziranu, što suvremena znanost dodatno potencira nazivajući starogrčki i latinski „mrtvim“ jezicima, Vladan Švacov poigrava se rijetkim sačuvanim zapisima

tog početnog razdoblja ljudske civilizacije ostavljajući prostor za maštu i promišljanje o svim onim uništenim i nestalim djelima antičkih autora koja znamo samo po spomenu, naslovima ili rijetkim odlomcima. Štoviše, kroz njegova maštovita promišljanja često se provlači nada da će možda neki knjižničarski *indiana jones* još možda naletjeti na neko čudom sačuvano i vješto sakriveno djelo Aristofana, Eshila, Sofokla, Euripida ili možda čak, što bi bilo revolucionarno, Agatona i Epipharmia na koje se Aristotel povremeno referira, a čija djela mi, nažalost, ne poznajemo jer nisu uspjela preživjeti požar u Aleksandrijskoj knjižnici, kao ni mračna razdoblja srednjeg vijeka koja su u zaborav odnijela mnoga potencijalna remek djela i klasike.

Baratajući suvereno i vješto povijesnim činjenicama i ispreplićući ih s antropološkim i mitološkim saznanjima, autor u knjizi stavlja u jasan društveni kontekst antičku dramu zaobilazeći uobičajene fraze i klišeje kada govorimo o tim prapočecima kazališne umjetnosti te pred očima pažljivog čitatelja oživljava uistinu plodno i burno razdoblje ljudske povijesti koje je postavilo temelje civilizacije u kakvoj živimo. U četiri kraća ili srednje duga poglavlja, Vladan Švacov u gore spomenuti kontekst stavlja i u njemu promišlja život i djelo četiriju značajnih i bitnih autora: Platona, Teofrasta, Horacija i Aurelija Augustina. Svako poglavlje donosi kraći, ali izrazito precizan životopis dotičnih autora te opisuje utjecaj njihovih najznačajnijih djela na razvoj dramskog pisma, ali i filozofije, teologije, esteti-

ke, kao i pripadajućih pojmova koje su nam dotični klasici ostavili za sobom, od Platonovih *polisa ierosa* pa sve do Augustinovih opaski o štetnosti kazališta zbog umišljene samodopadne samilosti. No centralni dio knjige ipak je posvećen autorovu „ljubimcu“, Aristotelu, a ponajviše temeljnim pojmovima njegove *Poetike* koja je, kao što je općepoznato, kamen temeljac teatrologije i svih ostalih njoj srodnih i pripadajućih znanstvenih grana i disciplina. Vrlo detaljno i izvan uhodanih obrazaca raščlanjujući pojmove kao što su *mimesis, praxis, poiesis, mythos, Peripeteia, Hamartia* i mnoge druge, Vladan Švacov, pokušavajući čitati neuhvatljive misli velikog filozofa i tako ga približiti čitatelju, pristupa Aristotelovoj poetici gotovo kao da mu je intimni prijatelj. Posebno „poglavlje u poglavlju“ autor posvećuje pojmu koji, očito, nalazi najvažnijim u Aristotela, a to je pojam *katharsis*. Desetke stranica detaljno posvećuje raznim aspektima katarzičnog pročišćenja, a navest ću samo neke kako bi dobili uvid u minucioznost pristupa: tako Švacov piše o organsko-somatskoj, mitsko-religijskoj, psihoterapeutsko-homeopatskoj, moralno-etičkoj, intelektualno-spoznajnoj, sociopolitičkoj, dramskoj i komičkoj katarzi, pri čemu opis svake od navedenih katarzi dodatno nadopunjuje i obrazlaže velikim brojem primjera i pripadajućih citata.

U završnom poglavlju naslovljenom *Summa Švacov*, logično, sumira misli i zaključke prethodnih poglavlja te antropografski sastavlja prijedlog kataloga bitnih određenja čovjekova bića izveden iz spoznaja antičke dra-

me i filozofije, čime jasno demonstrira kako kao autor nije zainteresiran za suhoparno kompiliranje već postojećeg znanja već nudi i vlastiti, originalni doprinos promišljanju antike.

Predgovor knjizi, zamišljen kao „nagovor na čitanje“, napisala je Sibila Petlevski, pri čemu je nastao svojevrsni ogled o izvedbi sveučilišne nastave kojem je naglasak na specifičnosti pristupa Švacova temi antike, čime je zadužio intelektualnu scenu svojim znanstvenim, praktično-dramaturškim i pedagoškim radom.

Pogovor knjizi napisao je Bojan Marrotti koji je ujedno i njezin urednik te koji je obavio značajan i obiman posao sistematizacije građe i usklađivanja dijela knjige koji je uredio sam Švacov za života s onim dijelom koji nije stigao urediti zbog preranog ukrajca na Haronovu lađu. Marrottijev pogovor, valja naglasiti, nije samo kurtoazni tekst, već je ozbiljna analiza poimanja tragedije iz duha *Hamartije* s izravnim primjerima Švacovova promišljanja antike kroz *Eshilove tragedije Žrtvonoše* i *Sedmorica protiv Tebe*.

Na samom kraju knjige nalazi se iscrpan popis pisanih djela (knjige, članci, rasprave i prijevodi) te rada u kazalištu (režije, prijevodi i različiti oblici suradnje) koje je za života i postumno ostvario Vladan Švacov, čime Bojan Marrotti uistinu ostvaruje najbolji i najljepši mogući *homage* ovom velikom čovjeku, znanstveniku, profesoru i kazalištaru.